

Бранкица Јанковић | Милан Срдић | Вишња Баћановић

Медији, род и извештавање у ванредним ситуацијама

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija u Srbiji

ПОВЕРНИК ЗА
ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ

Бранкица Јанковић
Милан Срдић
Вишња Баћановић

Медији, род и извештавање у ванредним ситуацијама

Медији, род и извештавање у ванредним ситуацијама

Издавач:

Мисија ОЕБС-а у Србији

Аутори:

Бранкица Јанковић, повереница за заштиту равноправности

Милан Срдић, новинар

Вишња Баћановић, социолошкиња

Дизајн и прелом:

comma | communications design

Штампа:

Фидуција 011 принт, Београд

Тираж:

500

Београд, децембар 2016.

ISBN 978-86-6383-045-5

Напомена: Штампање ове публикације помогла је Мисија ОЕБС-а у Србији. Ставови изречени у публикацији припадају искључиво ауторима и не представљају нужно званичан став Мисије ОЕБС-а у Србији.

Садржај

О публикацији	5
Род и нова безбедносна парадигма	7
Међународни и национални оквир за управљање ванредним ситуацијама	11
Извештавање медија у ванредним ситуацијама	15
Општа медијска слика на почетку поплава	17
Рано обавештавање и узбуњивање	19
Општи пресек медијских извештаја током поплава	21
Неиспричане приче	23
Медији као партнери у ванредним ситуацијама	25
Етика у ванредним ситуацијама	27
Практични савети за интервјуисање жртава	33
Родна перспектива извештавања – улога жена	35
Посебни услови извештавања медија о женама током ванредних ситуација	45
Потребе током и након ванредних ситуација	47
О чему медији нису извештавали	49
Закључак	51

Ванредне и кризне ситуације по својој природи заокупљају пажњу медија и шире јавности. Судећи по прогнозама научника/ца, те појаве би могле да буду учесталије у будућности, а наш заједнички интерес је да се од њих што боље заштитимо уз ангажман свих расположивих ресурса. Република Србија се, нажалост, у претходним годинама суочавала са последицама елементарних непогода, а неке од највећих биле су поплаве у мају 2014. године, о којима се много говорило и писало. Након ових поплава основане су нове институције (Канцеларија за управљање јавним улагањима), израђени нови документи (Национални програм управљања ризиком од елементарних непогода), развијене методологије за процену ризика, спроведени различити пројекти којима су се јачали, првенствено локални, капацитети за одговор на ванредне ситуације. Сагледавање питања родно условљених разлика у ванредним ситуацијама било је у фокусу пре свега међународних организација (Мисија ОЕБС-а у Србији, Програм Уједињених нација за развој – УНДП). Увођење родне перспективе је препознато као неодвојиви елемент концепта изградње заједница отпорних на природне непогоде, на основу чега је израђена студија и дате препоруке за управљање ванредним ситуацијама.

С обзиром на велики утицај и значај медија у ванредним ситуацијама, осим увођења родне перспективе, требало би унапредити и видљивост активног учешћа жена у одговору на ванредне ситуације и медијску слику у току извештавања. Имајући у виду неопходност преобликовања родних стереотипа са циљем јачања родне равноправности, реализоване су бројне активности и развијени медијски кодекси и смернице са намером да се смањи дискриминаторно и родно стереотипно приказивање мушкараца и жена.

Овај публикација сагледава медијско извештавање у току ванредних ситуација са родног аспекта и има за циљ да пружи смернице новинарима/кама о томе на који начин извештавати уз поштовање људских права и достојан-

ства, у складу са стандардима професије. Приручник садржи препоруке о томе како медији могу да допринесу јачању отпорности угрожених заједница, а тиме и обликовању адекватнијег одговора на ванредне ситуације.

Повереник за заштиту равноправности препознао је значај родне равноправности и отклањања системске дискриминације као предуслова за друштвени развој и јачање отпорности¹ путем оснаживања ресурса и капацитета свих људи, а посебно припадника/ца рањивих друштвених група.

Имајући у виду да савремени систем управљања ванредним ситуацијама битно одређује нова безбедносна парадигма, значајна и за разумевање родне перспективе у управљању ванредним ситуацијама, њене главне карактеристике дате су на почетку приручника. Указано је, затим, на најзначајније родне аспекте ванредних ситуација, дате су препоруке за деловање медија у складу са глобалним, али и националним приступима јачању отпорности људи и заједница на благовремено и ефикасно прилагођавање и опорављање од последица непогода. У наставку је приказана анализа извештавања у ванредним ситуацијама (на примеру поплава из 2014. године) из родне перспективе, која садржи примере родно стереотипног приказивања мушкараца и жена, али и недовољне видљивости доприноса жена хуманитарном одговору.

Овај приручник, оправдано, истиче медије као активне чиниоце у јачању отпорности заједница на ванредне ситуације. Надамо се да ће допринети развијању нове медијске праксе, али и разбијању родних стереотипа, које ће отићи даље од уобичајеног приказивања жена које су се случајно нашле у традиционално мушким улогама. Такође се надамо да ће понуђене препоруке допринети креирању медијских садржаја који ће унапредити информисаност и оснажити грађане/ке да буду активни и солидарни актери/ке у смањењу ризика од природних непогода и одговору на ванредне ситуације.

1 У овом контексту отпорност је „способност система, заједнице или друштва изложеног ризику да се благовремено и ефикасно одупре, апсорбује, прилагоди и опорави од последица ризика, укључујући и очување и обнову базичних функција и структура.“ (UNISDR, 2012)

Род и нова безбедносна парадигма

Термин „безбедност“ је ушао у употребу као један од најзначајних и најчешћих термина у јавном говору, и то готово у свим областима друштвеног живота, укључујући политику, економију, екологију, здравље, информационе технологије и др., и на свим нивоима, од локалног, националног и регионалног, све до међународног и глобалног. Сам термин има широк спектар значења, те је подложен релативно честом редефинисању. Сигурно је да је безбедност од егзистенцијалног значаја за сваког појединца, али се за њу посебно интересујемо онда када сазнамо да је она на било који начин угрожена. Осећај угрожености нарочито је присутан у ванредним ситуацијама, о чему ће се највише и говорити у овој публикацији, чији циљ је и да укаже на значај адекватног, тачног и правовременог информисања грађана/ки у ванредним ситуацијама.

Након завршетка хладног рата развијају се нови приступи безбедности који премештају фокус са војно-безбедносних изазова на човека. Концепт безбедности се проширио наметнувши потребу да се питања безбедности систематизују. У овој публикацији ћемо поменути један од бројних приступа, а то је концепт људске безбедности.

У основи овог приступа, који се појавио почетком деведесетих година, налази се појединац – човек као објекат безбедности, чија је заштита централно питање, уско повезано са развојем друштва. Концепт људске безбедности се посебно разматра, у складу са измењеним глобалним околностима као што су сиромаштво, незапосленост, политичке кризе, транснационални организовани криминал, кршење основних људских права и слобода, различне болести, неконтролисане миграције, али и последице климатских промена, попут глобалног загревања и његовог утицаја на пољопривреду, шумарство, водопривреду и екосистеме, пораст нивоа мора, промена у нивоу падавина и др. Веће суше или поплаве, о којима ће у другом делу овог

текста бити посебно речи, могу имати разарајуће последице, пре свега по живот и здравље људи, али и на привреду и читаво друштво. Сведоци смо све већег броја природних катастрофа, од којих поплаве представљају једну од најчешћих несрећа, а њихов пораст се може очекивати и у будућности, управо с обзиром на промене у нивоу образаца падавина.

Безбедносни ризици у вези са климатским променама посебно се анализирају и изучавају у оквиру концепта безбедности животне средине, или еколошке безбедности, и представљају изазов за додатно проширење концепта националне безбедности.

Нова безбедносна парадигма обухвата, осим државе, која и даље има централну улогу, и бројне друге актере, који на различите начине учествују у безбедносној политици, а пре свега у отклањању претњи, санирању или ублажавању последица безбедносних ризика, што захтева добру међусобну повезаност и координацију. Широка је лепеза учесника у овим процесима, од грађана и грађанки, организација цивилног друштва, хуманитарних организација, верских заједница, радио-аматера, медија и др.

Данас, у време када постоје многобројни канали комуникације, медији играју посебну улогу, али имају и велику одговорност које би требало да буду свесни. Одговорно, тачно и благовремено информисање свих грађана/ки често представља кључни елемент у добром управљању кризама, посебно у току ванредних ситуација, о којима ће се говорити у наредним редовима публикације која је пред читаоцима.

Улога медија у ванредним ситуацијама је вишеструка, али се улога у промоцији родне равноправности такође препознаје, пре свега у преобликовању родних стереотипа, а онда и у информисању јавности о значају равноправности. Најважније питање је питање импликације рода у ванредним ситуацијама. Иако елементарне непогоде погађају све категорије становништва, оне могу имати различите друштвене последице на мушкарце и жене, као и на осетљиве групе становништва, због разлика у степену рањивости и њихове социјалне искључености, што битно утиче на њихову способност избегавања и санирања ризика. Родне улоге, друштвене норме и неравноправност између мушкараца и жена имају утицаја на изложеност ризику, перцепцију ризика, способност одговора на ризик и спасавање, као и на

различите психичке и физичке последице, али и на потенцијал за опоравак и обнову након елементарне непогоде.²

Приказ медијског извештавања указује на то да се и даље прибегава стереотипном представљању жена и мушкараца, а анализе припремљености и информисаности становништва, посебно канала информисања, показују да је за жене посебно значајно информисање путем медија. Осим право-временог информисања, значајна је и врста информација које су потребне становништву у току ванредних ситуација.

У Родној анализи утицаја поплава у Србији у 2014. години³ истакнуто је да у емоционалном стању жена и мушкараца током трајања непосредне опасности и након ње нема значајнијих разлика, али су жене нагласиле да би им психолошка подршка након евакуације много значила, док мушкарци оцењују да им таква подршка није потребна. Потреба жена за психолошком подршком условљена је и бригом о деци и њиховом емоционалном стању. Процес евакуације потврђује да је због недостатка ресурса, биолошких разлика и разлика у степену обучености женама потребнија формална и стручна подршка, односно да је за жене посебно важна професионална и организована подршка која се односи на евакуацију и спасавање.

Показало се, такође, да су жене најактивније у хуманитарним активностима након елементарне непогоде и да могу да буду веома значајан извор информација и препознавања потреба становништва угроженог елементарним непогодама. Значајно је и да медији препознају жене као учеснике у активностима које се предузимају у ванредним ситуацијама, као неког чијој информисаности треба да допринесу. Дакле, не треба заборавити да жене могу да буду ангажоване као партнери у управљању ванредним ситуацијама и отклањању њихових последица као припаднице Сектора за ванредне ситуације, организација цивилног друштва, Црвеног крста, медицинског особља и као волонтерке.

Црвени крст Србије већ дуги низ година помаже људима погођеним различитим кризним ситуацијама, а своје циљеве остварује захваљујући мрежи

2 Вишња Баћановић, Родна анализа утицаја поплава у Србији у 2014. години, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2014, стр. 7.

3 Вишња Баћановић, Родна анализа утицаја поплава у Србији у 2014. години, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2014, стр. 29-32.

професионалних сарадника/ца и волонтера/ки који се континуирано едукују и чији је основни мото у раду добробит појединца, породице и заједнице. Током новембра и децембра 2016. године спроведена је обука за 200 волонтера и запослених у Црвеном крсту Србије на тему психосоцијалне подршке у несрећама, намењена осетљивим групама које су под већим ризиком у ванредним ситуацијама. Посебне теме у оквиру едукативног програма обуке биле су и сексуално и родно засновано насиље, разлике између пола и рода, појмови једнакости, равноправности и др.

Осим ових обука, Црвени крст ради на издавању (децембар 2016) приручника који се односи на психосоцијалну подршку у ванредним и кризним ситуацијама, чији циљ је да помогне професионалним и стручним сарадницима/ама и волонтерима/кама да што квалитетније пруже подршку, сачувају и унапреде здравље угроженог становништва.

Корисни инструмент за поступање у ванредним ситуацијама могу представљати и Стандардне оперативне процедуре за заштиту деце избеглица/миграната, у чијој изради су учествовали Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Високи комесаријат УН за избеглице (UNHCR), Дечији фонд Уједињених нација (UNICEF), Градски центар за социјални рад у Београду, Центар за заштиту трговине људима и један број организација цивилног друштва,⁴ као и Стандардне оперативне процедуре Републике Србије за превенцију и заштиту избеглица и миграната од родно заснованог насиља, које су у време писања ове публикације у изради (децембар 2016). Осим тога, значајни су и Минимални стандарди за заштиту деце у хуманитарним активностима.⁵

4 СОП заштита деце избеглица/миграната, Центар за истраживање и развој друштва IDEAS, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, UNHCR и UNICEF, Београд, март 2016.

5 Minimum standards for child in humanitarian action, Child Protection Working Group-CPWG. Издавач: Центар за истраживање и развој IDEAS, Београд 2016.

Међународни и национални оквир за управљање ванредним ситуацијама

Међународни оквир, смернице, препоруке и глобалне активности (највећим делом инициране и вођене у оквиру међународних организација, пре свега Уједињених нација), препознају род, родну равноправност и укључивање жена као значајне аспекте одговора на ванредне ситуације. Полази се од тога да је са циљем повећања отпорности заједница потребно укључивати и оснаживати све припаднике/це заједница, посебно оне који су најрањивији.

Како је међународни оквир основа креирања националних оквира (политика, закона, мера и програма) у вези са ванредним ситуацијама, род и родна равноправност интегришу се и у националне политике и програме. С друге стране, политике и закони у области антидискриминације, људских права и остваривања родне равноправности обавезују институције, организације, медије и појединце на деловање у правцу оснаживања жена и осигуравања (родне) равноправности.

Правци глобалног деловања на смањење ризика од ванредних ситуација били су дефинисани у *Оквиру за деловање из Хјога (2005–2015)*⁶, у којем су посебно истакнути родни аспекти. Смањење ризика описано је као неодвојиво од одрживог развоја и смањења рањивости, а родна равноправност препозната као један од кључних предуслова за достизање ових циљева.

Иако је много постигнуто на јачању отпорности, још увек постоје глобални изазови на које је потребно адекватно одговорити. На Трећој светској конференцији Уједињених нација у Сендају, у Јапану, марта 2015. године усвојен је

Оквир за смањење ризика од катастрофа из Сендаја, у који су уграђени приоритети које државе треба да остваре како би смањиле ризике од катастрофа⁷.

Најзначајнији међународни документ у области мира и безбедносне политике је Резолуција 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност, која је правно обавезујућа за све земље чланице Савета безбедности Уједињених нација (СБ УН). Ова резолуција, која је усвојена 31. октобра 2000. године, посебно наглашава последице оружаних сукоба по жене и девојке и важност улоге жена у изградњи мира и постконфликтном опоравку друштва. У фази израде је Нацрт Акционог плана за примену Резолуције 1325 СБ УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2016–2020)⁸, који ће обухватити бројне активности које је потребно предузети у предвиђеном периоду како би се остварио општи циљ, а то је унапређена безбедност жена у друштву у области превенције, учествовања, заштите и опоравка, уз већу укљученост локалне заједнице.

Посебна пажња усмерена је на дубинска истраживања, стратешко планирање у области управљања ванредним ситуацијама, али и на учешће различитих заинтересованих страна, укључујући различите групе, жене, децу, младе, особе са инвалидитетом, сиромашне, мигранте, припаднике/це традиционалних заједница и сл. Четири глобална приоритета су разумевање ризика од ванредних ситуација, јачање институција за смањење ризика, улагање у смањење ризика са циљем јачања отпорности и јачање припремљености за одговор на ванредне ситуације.

У складу са тим, и на националном нивоу у управљању ванредним ситуацијама акценат је стављен на укључивање грађана/ки, различитих група и рањивих категорија становништва, јачање отпорности на локалном нивоу, израду процене ризика, креирање мера и програма за унапређење отпорности и одговора на препознате ризике.

Република Србија је ратификовала низ међународних докумената и склопила бројне споразуме о сарадњи и помоћи у случајевима ванредних ситуација са суседним државама, али и другим земљама, као и споразум са Европском унијом о учешћу Републике Србије у Механизму цивилне заштите ЕУ⁹.

7 http://www.preventionweb.net/files/43291_sendaimframeworkfordren.pdf

8 Београд, јул 2016. године.

9 „Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 11/15.

Међународни оквир и преузете обавезе, али и национални контекст, ско-
рашња искуства са елементарним непогодама и постојећа институционал-
на поставка уграђени су у национални законодавни и стратешки оквир.

Осим Устава Републике Србије¹⁰ у којем су обезбеђене основе за увођење
ванредне ситуације и гаранцију родне равноправности, који представљају
два најважнија елемента ове публикације, најважнији документи за
управљање ванредним ситуацијама у Републици Србији¹¹ су Закон о ван-
редним ситуацијама¹² и Национални програм управљања ризиком од еле-
ментарних непогода (2015) са акционим планом за спровођење овог про-
грама (2016–2020). Овим документима дефинисане су институције надлежне
за превенцију и одговор на ванредне ситуације, кључне обавезе локалних
самоуправа, као и других актера у систему управљања ванредним ситуа-
цијама. Такође, предвиђено је креирање политика и програма, односно
планова за заштиту и спасавање, на основу процена угрожености и ризика
на локалном нивоу.

Из родне перспективе најважније је обезбедити да процене угрожености
укључе и рањивост људи, односно различитих друштвених група, а не само
рањивост „територије“, као и да појединци/ке, локалне организације и инсти-
туције буду укључене у процене ризика, у планирање одговора, али и у ин-
ституционализацију одговора на ванредне ситуације у заједници. Такође, по-
себно је значајно укључити жене у јединице цивилне заштите опште намене.

Национална стратегија за остваривање родне равноправности у Републи-
ци Србији (2016–2020) и акциони план (2016–2018) који је прати предвиђају
увођење родне перспективе у све политике на свим нивоима, што се при-
мењује и на планове и програме у области ванредних ситуација. На основу
података, у Србији се као рањиве групе жена посебно препознају: Ромкиње,
жене на селу, самохране мајке, младе и малолетне мајке ван образовног си-
стема, жене старије од 65 година које живе у самачким домаћинствима и жене
са инвалидитетом. Стратегија такође предвиђа јачање сарадње државних
органа и цивилног друштва, посебно женских организација. У оквиру првог

10 „Службени гласник РС”, број 98/06, члан 15.

11 Израђен је Нацрт Закона о смањењу ризика од елементарних и других непогода и управљању ванредним ситуацијама, али још увек није усвојен. Нацрт Закона доступан је на сајту Канцеларије за управљање јавним улагањима <http://www.obnova.gov.rs/cirilica/zakoni-i-uredbe>

12 „Службени гласник РС”, бр.111/2009-3, 92/2011-6, 93/2012-30.

циља за остваривање родне равноправности, који је Влада усвојила у оквиру Стратегије, предвиђени су и медијски прилози који повећавају видљивост родне равноправности и нетрадиционалних родних улога, односно пружају подршку за родно нестереотипно представљање жена и мушкараца.

Важећи Закон о равноправности полова, као и актуелни нацрт новог закона¹³, у члану 20. прописује обавезе средстава јавног информисања да не-дискриминаторно извештавају, користе родно осетљив језик, али и да свако, без обзира на пол, има право на информације и податке¹⁴.

Родна равноправност не значи само равноправно учешће жена, већ и отклањање последица неравноправности, које могу бити посебно видљиве у ванредним ситуацијама, као и обезбеђивање могућности за пуно учешће жена и њихово оснаживање у свим областима.

13 <http://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/160715/160715-vest8.html>

14 Област родне равноправности уређена је и другим законима, као што су Закон о раду, Породични закон, изборни закони и сл.

Извештавање медија у ванредним ситуацијама

Извештавање о кризним и ванредним ситуацијама представља један од најзахтевнијих приступа у новинарском раду с обзиром на то да су у питању информације од најширег јавног интереса, односно ситуације у којима су угрожени људски животи. Потреба медија да пружи што више информација понекад може довести до ширења панике, слања сензационалистичких, политичких или других порука, због чега ова врста извештавања носи са собом велики ризик.

Иако елементарне непогоде погађају целокупно становништво, одређене категорије становника, попут деце, особа са инвалидитетом, старијих, трудница, посебно су рањиве. Истовремено, природне катастрофе различито утичу на жене и мушкарце, посебно ако се имају у виду друштвени обрасци или унапред одређене родне улоге према којима жена није способна да одговори на ризике, што је у кризним ситуацијама још израженије. Родно неравноправан друштвени модел, који је у кризним ситуацијама нарочито видљив, као последицу има већу изложеност жена ризику и пасивну улогу која је унапред задата и наметнута, чиме оне постају још угроженије.

Србију су у мају 2014. године погодиле катастрофалне поплаве у којима је, према званичном извештају, живот изгубила 51 особа, од којих се 23 утопило. Услед поплава око 32.000 људи је евакуисано из својих домова, од којих је 25.000 из Обреновца. Већина евакуисаних лица се сместила код својих рођака, али неких 5.000 људи је морало да буде привремено смештено у камповима које су формирали Влада и Црвени крст Србије.¹⁵

15

<http://www.obnova.gov.rs/uploads/useruploads/Documents/lzvestaj-o-proceni-potreba-za-oporavak-i-obnovu-posledica-poplava.pdf>

Анализирајући медијску слику током поплава, покушали смо да осветлимо нове углове медијског извештавања, као и да скренемо пажњу на теме које би требало да буду у средишту интересовања медија. Истовремено, кроз примере других земаља које се годинама баве темом родно осетљивог извештавања, дате су препоруке и савети који би у извештавању о будућим ванредним ситуацијама могли да буду од користи. Такође, овим путем смо покушали да скренемо пажњу на проблеме које новинари/ке и медији имају током извештавања у ванредној ситуацији. Кроз конкретне примере добре праксе, у публикацији су дати предлози у вези са унапређивањем комуникације између надлежних органа и медија, а самим тим и са квалитетнијом информисаношћу грађана/ки.

Општа медијска слика на почетку поплава

Сваки пут када се у Србији догоди нека елементарна непогода за медије је то пре свега вест и главна тема о којој највише извештавају. Медији тиме дају јавни значај природној непогоди и својим константним извештавањем „држе“ пажњу јавности. Често је та пажња кратког даха, односно, она престаје чим престане опасност, катастрофа постаје све мање битна” за централне вести и ретки су медији који ће до краја пратити процесе реконструкције и опоравка.

У свом реферату¹⁶ о раду током поплава у Србији 2014. године, Републички хидрометеоролошки завод (даље: РХМЗ) навео је да је прво упозорење објављено 9. маја, као и да је 12. маја, три дана пре бујица, издато упозорење највишег степена, такозвани црвени степен упозорења. РХМЗ је према „Правилнику о начину израде, издавања и достављања ванредних метеоролошких и хидролошких информација и упозорења”, дужан да обавести надлежне органе о могућој катастрофи. У складу са унапред дефинисаним процедурама, РХМЗ има обавезу да најави, упозори и информише јавност, надлежне органе и одговорне појединце СМС поруком, електронском поштом, оперативним билтенем и директним контактом, а пре свих да обавести Сектор за ванредне ситуације МУП-а Србије и Дирекцију за воде, која је у саставу Министарства пољопривреде и заштите животне средине. У званичном извештају Владе Републике Србије о мајским поплавама 2014. године наводи се да је Сектор за ванредне ситуације „на основу ране најаве Републичког хидрометеоролошког завода о прогнози обилних падавина на територији Републике Србије, депешом број 161-745/14 од 12.05.2014. године, преко оперативних центара, пренео прелиминарно упозорење свим командантима штабова за ванредне ситуације о очекиваним количинама падавина.

Информација је прослеђена у циљу увођења приправности у штабовима и подизања спремности свих субјеката који учествују у спровођењу оперативних и превентивних мера одбране од поплава у склопу јединственог система заштите и спасавања¹⁷.

У данима пре поплава РХМЗ упозорава да киша пада већ данима, да је тло презасићено водом и да се тек најављују рекордне количине падавина. Медији немају овлашћења нити надлежности да упозоре на опасност пре него што државни органи о томе одлуче, али би могли да едукују грађане/ке о заштити и начину поступања током елементарних непогода. Оно што је ипак приметно након поплава 2014. године јесте да метеоролошке најаве са упозорењима о падавинама ипак заузимају значајније место у штампаним и електронским медијима.

17 http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/akta_procedura/2014/2220-14Lat.pdf (стр.11).

Рано обавештавање и узбуњивање

Осим што медији могу много да допринесу током раног упозоравања грађана/ки на природне катастрофе, они такође представљају и једну од кључних карика у њиховој едукацији. Као и надлежни органи и институције, и медији имају важну улогу и друштвену одговорност у информисању и припремама грађана/ки на то како да се понашају пре, за време и након катастрофа.

Информације које су грађани могли да чују у медијима пре и на почетку поплава су:

- *невреме је јако,*
- *киша се приближава у рекордним количинама,*
- *падавине ће се наставити,*
- *све службе су у пуној приправности,*
- *поједине општине прогласиле су ванредну ситуацију.*

Информације којих пре и на почетку поплава није било у медијима су следеће:

- *како да грађани поступају у ванредним ситуацијама,*
- *како да реагују и како да се заштите,*
- *који је план евакуације.*

Инструкције које је угрожено становништво добијало путем медија углавном су се сводиле на то да сачекају спасилачке екипе и да не одбијају евакуацију. Медији су углавном преносили поруке одговорних државних институција/органа, што је и њихова законска обавеза у ванредним ситуацијама.

Многи светски медији у својим програмима током ванредних ситуација емитују посебне инструкције, а неки од њих имају и интерактивна упутства на својим интернет страницама. Америчка комерцијална телевизија CBS у

својој краткој интерактивној веб-презентацији¹⁸ даје јасна упутства за грађане/ке како да се понашају током било које природне катастрофе. У тој презентацији веома једноставним и кратким текстом који може свако да разуме, али и аудио-инструкцијама, угроженом становништву се дају савети како да помогну себи и ближњима, сачувају имовину, као и како да својим деловањем спрече већу катастрофу. С обзиром на то да већина становништва у Србији ни данас не зна како да се понаша у ванредним ситуацијама, било би корисно да и домаћи медији направе слична упутства за све грађане/ке Србије, посебно имајући у виду да она већ постоје на интернет презентацији Сектора за ванредне ситуације МУП-а Србије¹⁹. Још занимљивији за новинаре/ке, али и за све грађане/ке је „Породични приручник за понашање у ванредним ситуацијама“, који је у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а у Србији објавио Сектор за ванредне ситуације. Приручник је штампан још почетком 2013. године, а доступан је на сајту МУП-а Србије²⁰. Иако је препоручено локалним самоуправама да штампају додатне приручнике и деле их становништву, само неколико градова у Србији послушало је апеле надлежних²¹. Детаљно дефинисана улога медија и начин информисања грађана/ки би у тексту новог закона који би регулисао ову област могао да буде од великог значаја у смислу ефикасности система заштите.

18 http://www.cbsnews.com/htdocs/natural_disasters/flood_drought/html/framesource.html

19 <http:// prezentacije.mup.gov.rs/ sektorazastituispasavanje/ saveti.html>

20 http:// prezentacije.mup.gov.rs/svs/html/vanredne%20 situacije_cirilica_final.pdf

21 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/1264076/ prirucnik-za-vanredne-situacije.html>

Општи пресек медијских извештаја током поплава

У већини домаћих медија вести на почетку мајских поплава сводиле су се на извештаје о томе шта, када и како се нешто десило, док су приоритет у избору саговорника имали државни и локални функционери који су посетили места несреће.

Због тзв. „CNN ефекта“ – када медији 24 часа извештавају о некој катастрофи, а публика са већом пажњом прати медије – многе изјаве најчешће не садрже практичне савете за јавност. Политичари у свим земљама се током ванредних ситуација, по правилу, труде да буду на месту катастрофе са циљем исказивања емпатије, али и одговорности према становништву. Неретко је то професионални тест за уреднике/це када се одлучују колико ће минута или пасуса у тексту посветити информацијама од значаја за ширу популацију, али и репортерима/репортеркама који на терену могу добити корисније или практичније информације од саговорника/ца који се налазе на месту догађаја.

Једна од главних препрека за медије била је забрана приступа поплављеним подручјима, издата у складу са овлашћењима надлежних органа. Њихово кретање контролисали су надлежни органи, што је у ванредној ситуацији и разумљиво с обзиром на безбедност, али је ограничење наметала и сама природа те природне катастрофе. На почетку поплава није било извештаја са многих локација где је ниво воде био изнад дозвољених граница, као ни фотографија или снимака.

Већ смо напоменули да се медији адекватно укључују у извештавање о поплавама тек након видљивих последица природне несреће. Сви извештаји су углавном садржавали оно што се и очекује од вести у ванредним ситуацијама, као на пример:

- *који делови земље су поплавлени,*
- *ко је још увек у опасности,*
- *да ли је заиста безбедно живети у тој средини, пити воду, удисати ваздух, гајити биљке и животиње итд.,*
- *шта, осим надлежних, кажу и други актери – професионалци/ке, експерти/киње,*
- *да ли је безбедно путовати, јесу ли затворени неки путеви, школе, продавнице, фирме, апотеке, болнице,*
- *како раде комуналне установе (шта је са електричном енергијом, раде ли телефони, да ли су обезбеђена склоништа, где наћи воду, храну, итд.),*
- *извештаји добијају „људску димензију“ тако што новинар на терену бележи аутентичне приче људи са угрожених подручја, преноси њихове приче, искуства и доживљаје.*

Понављале су се изјаве становника угрожених подручја које су они давали медијима и у којима су наводили да их је невреме затекло у спавању, да нису чули сирене, да је кућа била за невероватних пола сата под водом, да нису знали шта треба да раде, да нису успели на време да спасу имовину и др.

Неиспричане приче

У медијским извештавањима током ванредних ситуација видан је недостатак истраживачких прича, а нема ни одговора на питања које грађани/ке имају право да знају, а то су:

Да ли је могло да се спречи? Да ли систем узбуњивања адекватно функционише? Да ли је систем заштите довољно ефикасан? Да ли су корита река одржавана? Да ли локалне заједнице имају планове спасавања? Да ли је за то издвојен новац у буџетима и за шта је новац употребљен? Да ли и ко све крши важеће прописе, односно ко је одговоран? Да ли надлежни органи савесно обављају дужност? Има ли коруптивних радњи? Итд.

До сада се ретко дешавало да новинарске приче након ванредних ситуација имају свој наставак, односно да се новинар/ка или уредник/ца заинтересују да их, како се то жаргонски каже, „испрате до краја“. Истраживање узрока и мањкавости система допринели би смањивању ризика и ублажавању последица, а константним извештавањем и давањем значаја тим темама грађани/ке би били упознати са потенцијалним опасностима и начинима на које да се најбоље заштите у случају поновних природних катастрофа, које су, нажалост, све учесталије.

Медији као партнери у ванредним ситуацијама

Током поплава 2014. године показало се да је пожељно више радити на успостављању бржег и ефикаснијег система за рано упозоравање грађана/ки, односно на бољој сарадњи између државних органа и медија, како би се обезбедила тачност података и бржи проток информација.

Током катастрофа, управо су медији ти који треба да буду поуздани извор информација и канал комуникације. Медији треба да буду стављени у функцију давања информације у ванредним ситуацијама, али и да помогну да се јавност припреми за евентуалне будуће елементарне непогоде и самим тим да допринесу да се побољша одговор целог друштва.

Комуникација између државних органа и медија у случају ванредних ситуација регулисана је Законом о ванредним ситуацијама²². Закон прописује следеће: „Радио-дифузне и телевизијске станице са националним, регионалним и локалним фреквенцијама, дужне су да на захтев оперативног центра 112 одмах прекину емитавање програма, ради преношења одговарајућих обавештења од интереса за заштиту и спасавање.”

Са друге стране, у Закону о електронским медијима²³ наводи се да је „пружалац медијске услуге, у односу на свој програмски садржај, у складу са својом програмском концепцијом”, између осталог, дужан да „пренесе саопштења органа јавне власти хитне природе која се односе на угроженост живота, здравља, безбедности или имовине”.

22 http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_vanrednim_situacijama.html

23 http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_elektronskim_medijima.html

Такође, од значаја је и да су, према Уредби о саставу и начину рада штабова за ванредне ситуације²⁴, чланови републичких, покрајинских, окружних, градских и општинских штабова за ванредне ситуације и представници „јавног информисања“. Законима се, дакле, регулишу питања изазивања панике и кривичне одговорности медија, али се њима, такође, регулише и њихов положај током елементарних непогода или у ванредним ситуацијама. Суштина је да медији морају бити део тима за управљање ванредним ситуацијама. Они се морају укључити у те тимове и пре него што се нека елементарна непогода догоди, односно морају бити део плана за реаговање у ванредним ситуацијама. Тада ће извештаји сигурно бити прецизнији уколико су новинари упознати са организацијом и начином реаговања у ванредним ситуацијама и посебно уколико лично познају чланове тима. Дакле, потребно је да се медији укључе на систематичан начин и самим тим ће њихов допринос бити квалитетнији. Дакле, систему заштите заправо су потребни добро обавештени новинари и уредници који су обучени да утврде приоритетне информације, препознају потребе и допринесу смањењу размера катастрофе, али и предупредне гласине, нетачне информације, као и дискриминацију појединих група или говор мржње, чије објављивање у ванредним ситуацијама може имати вишеструке последице.

24 http://www.vanredne-situacije.net/dokumenti/Uredba_o_sastavu_i_nacinu_rada_stabova_za_vs.pdf

---

Етика у ванредним ситуацијама

Етички кодекс новинара уређује питање понашања медија у ванредним ситуацијама. Нажалост, пуно је медијских радника/ца у Србији који нису упознати са сопственим кодексом, а током извештавања о поплавама 2014. године показало се да су неки медији спремни да га свесно крше зарад тиража и зараде. Да ли онда у ванредним ситуацијама можемо да се ослободимо на лични морал медијских радника или је питање доследне примене етичких норми могуће је решити и адекватним систематским укључивањем медија у медијско праћење одговора државе на елементарне непогоде?

Приликом извештавања о поплавама 2014. године било је примера да су неки од медија неодговорно ширили гласине и нетачне информације и то се најбоље видело у различитим извештајима о броју страдалих. Званичан извештај о броју жртава у поплавама Влада Србије објавила је 29. маја. Пре тога се на званичним конференцијама за новинаре неколико пута могло чути да је број жртава велики, али да ће званичан податак бити саопштен касније. Због сензационалистичких склоности, у првом реду штампаних медија и портала, али и због недостатка званичних информација и кршења етичког кодекса новинара, почињу медијска нагађања о страдалима. То ствара додатну панику у земљи, која је посебно кулминирала на друштвеним мрежама и у појединим дневним листовима. Према званичном саопштењу МУП-а Србије, три особе су приведене и задржане у притвору због ширења панике на друштвеним мрежама. „Тренутни број жртава у Обреновцу прешао 127 људи”, један је од наслова испод којег се у веома кратком тексту каже да је извор полицајац који се тренутно налази у Обреновцу и жели да остане анониман. Сличне „изворе” имали су и други медији који су спекулисали бројем страдалих.

Овакав сензационалистички приступ извештавању о великим несрећама не би био могућ да медијске куће поштују етички кодекс своје професије, али

и да су медији боље укључени у одговор на ванредне ситуације. Нажалост, правило је да се један број медија окреће сензационалистичком приступу, поготову када је реч о насловним странама.

Осим тога што изазива панику, дезинформише и, коначно, што је без пијетета према жртвама, овакав приступ новинарству урушава углед професије и урушава кредибилитет медија који их објављује. Такође, овакав начин извештавања изазива додатне проблеме надлежним органима, а и читавом друштву, током реаговања на ванредну ситуацију.

Када је реч о новинарској струци, значајна је последица што се на тај начин релативизује суштина информације, односно, што се „говори у погрешном кругу“. Заправо, и на тај начин се отвара простор за манипулацију информацијама, за тзв. „медијски спин“. Тада важне информације, суштина проблема или питање кривице и одговорности остају у сенци сензационалистичких наслова или изјава.

Мотиви су различити, али је доминантан финансијски фактор. Годинама у Србији, поготово у штампаним медијима, један део уредник/ца подржава став да је због лоше економске ситуације и тиража оправдано прибегавати таквим триковима. Поплаве 2014. године су показале да граница не постоји и да поједини медији не презају од тога да тираж ставе испред проверене информације и потпуне истине и, коначно, изнад етичког кодекса и важећих закона.

Сваки новинар/ка би требало да изнесе у јавност већ први доказ да се нешто не ради како треба. Ако прећуткује, износи погрешне, сензационалистичке, непотпуне податке, он/она грубо крши етички кодекс али и доводи у питање основу постојања професије – њен кредибилитет. Кредибилитет није нешто што је у домену теорије, како се он иначе перципира код нас. Публика примети много више од онога што новинар/ка или уредник/ца обично мисле, јер публика није запала у рутину у коју временом професионалци упадну. Кредибилитет је срж професионалног живота сваког новинара/ке, уредника/це и целе медијске куће. Етичко поступање је посебно значајно у извештавању у ванредним ситуацијама, јер се пре свега ради о животима грађана. Одговорност медија због тога је повећана, јер у случају угрожене безбедности, здравља и слично новинари/ке су поново приморани да размисле о својим основним начелима, својим вредностима, својим обавезама према себи и према другима. Када дође до таквих ситуација, етика и стандарди професије морају да буду мотив, а не маркетинг, вишеразложна цен-

зура или, још горе, аутоцензура. То је јасно назначено и у Етичком кодексу новинара Србије.²⁵

Чланови Кодекса на које би посебно требало обратити пажњу у ванредним ситуацијама су следећи:

- *Право медија је да имају различите уређивачке концепте, али је обавеза новинара и уредника да праве јасну разлику између чињеница које преносе, коментара, претпоставки и нагађања.*
- *Економски и политички интереси издавача не смеју да утичу на уређивачку политику на начин који би имао за последицу нетачно, необјективно, непотпуно и неблаговремено информисање јавности.*
- *Са новинарском професијом неспојив је рад у ПР и маркетиншким агенцијама, агенцијама за лобирање, државним органима и институцијама, као и политичким партијама.*
- *Новинар је, пре свега, одговоран својим читаоцима, слушаоцима и гледаоцима. Ту одговорност не сме да подреди интересима других, а посебно интересима издавача, владе и других државних органа. Новинар се мора супротставити свима који крше људска права или се залажу за било коју врсту дискриминације, говор мржње и подстицање насиља.*
- *Новинар не сме слепо да верује извору информација. Новинар мора да води рачуна о томе да извори информација често следе своје интересе или интересе друштвених група којима припадају и прилагођавају своје исказе тим интересима.*
- *Новинар мора бити свестан опасности од дискриминације коју могу да шире медији и учиниће све да избегне дискриминацију засновану, између осталог, на раси, полу, старости, сексуалном опредељењу, језику, вери, политичком и другом мишљењу, националном или друштвеном пореклу.*
- *Измишљање анонимних извора је тежак прекршај стандарда професионалног поступања новинара.*
- *Новинари и уредници нарочито треба да избегавају спекулације и преношење недовољно проверљивих ставова у извештавању о несрећама и трагедијама у којима има страдалих или су тешко погођени материјални и други интереси грађана.*

- *У извештавању о догађајима који укључују лични бол и шок, новинар је дужан да своја питања прилагоди тако да одражавају дух саосећања и дискреције.*

Бескомпромисно питање етике је једноставно појаснио Даглас А. Андерсон, професор Факултета за комуникације Државног универзитета Пенсилваније, речима: „Етика је ‚самодоношење закона‘ и ‚самоспровођење закона‘ и, мада је веома блиска закону и моралу, њена природа је другачија. Закон је нешто што друштво спроводи, док је етика лична ствар новинара, спроводи је личност, а не целокупно друштво. Са законом је много лакше, јер он на-браја шта је противзаконито, док га етичност надмашује, јер многи поступци јесу законити, али нису етички.”²⁶

Скоро је немогуће поставити сва етичка питања или дати све одговоре, јер често нове приче доносе нове етичке недоумице, али поштовање и примена професионалног кодекса сваком новинару/ки и уреднику/ци, пре свега, може помоћи у извештавању током елементарних непогода. Уколико се икада запитају да ли поступају етички, довољно је да одговоре на питања наведена на листи за етичност на делу.

26 Андерсон, Д.А, Итјул, Б.Д. (2001), Писање вести и извештавање за данашње медије, Београд: Медија Центар.

Листа питања за етичност на делу:²⁷

1. *Шта знам? Шта би требало да знам?*
2. *Шта је мој циљ као новинара?*
3. *Које су моје етичке преокупације?*
4. *Које организационе шеме и професионалне смернице треба да имам у виду?*
5. *Како да, док одлучујем, поштујем људе различитих схватања и различитих идеја?*
6. *Ко су остали заинтересовани, они на које ће моја одлука имати утицаја? Какви су њихови мотиви? Који су од тих мотива легитимни?*
7. *Шта би било да су улоге обрнуте? Како бих се осећао да сам на месту неког од њих?*
8. *Које су могуће последице мојих поступака? Краткорочне и дугорочне?*
9. *Какве су ми друге могућности за одговорније извештавање и за што мање штете које ћу тиме нанети?*
10. *Могу ли јасно и у целости да оправдам своје мишљење и своју одлуку (када су у питању моје колеге, други заинтересовани и јавност)?*

Практични савети за интервјуисање жртава

Посебно осетљиво питање у ванредним ситуацијама је и приступ жртвама приликом интервјуа. Етички кодекс од колега захтева посебну пажњу у тим ситуацијама, а Дарт центар за новинарство и трауму (Dart Center for Journalism and Trauma) сачинио је и листу²⁸ савета за интервјуисање жртава, која садржи следеће препоруке:

- 1. Увек третирајте жртву са поштовањем и достојанством, онако како бисте волели да се понашају према вама у тим ситуацијама. Осетите када је потребно да се „повучете“.*
- 2. Обавезно се представите ко сте и из које сте редакције. Немојте се изненадити уколико наиђете на грубу реакцију, посебно родитеља чија су деца жртве. Свакако, не реагујте и ви на груб начин.*
- 3. Увек је упутно да се жртви обратите речима „Жао ми је због Вашег губитка“. Али, никада немојте да кажете: „Ја Вас разумем“ или „Знам како се осећате“.*
- 4. Никада најтеже питање не постављајте прво. Крените са општим питањима, а затим слушајте одговор. Најгора грешка коју репортер може да направи у овим ситуацијама је да прича превише.*

Није само број жртава био предмет медијске спекулације током поплава 2014. године. Појављивале су се разне непроверене информације, попут оних да су попустили одређени насипи, што је касније демантовано. Такође, један од примера тенденциозних спекулација у медијима, као и објављивање непроверених информација, јесте и вест да ЈВП „Воде Војводине“ у магацину у Новом Саду чува најсавременију мобилну опрему коју не жели

да искористи за одбрану Срема. Из овог предузећа је то веома брзо демантовано и објашњено да се опрема може користити искључиво на Новосадском кеју, јер да би се ставила у функцију, у бетон се морају уградити постоља за мобилну употребу, што је у Новом Саду урађено током реконструкције кеја. Да би стао на пут таквим информацијама и спекулацијама, Кризни штаб за одбрану Срема је у истој згради у којој је и смештен формирао привремени прес центар и новинари/ке су могли да на лицу места виде како се организује и спроводи одбрана и да у сваком тренутку добију проверене информације. У сузбијању дезинформација, сензационалистичког извештавања и изазивања панике, ово је сигурно добар модел који би требало да послужи надлежним органима приликом планирања одговора на елементарне непогоде.

Родна перспектива извештавања – улога жена

О родним аспектима природних катастрофа интензивније се у свету почело говорити након великих поплава у Пакистану 2010. године, када је спроведена родна процена потреба²⁹. Истраживања су показала да је већи број страдалих у елементарним непогодама женског пола. Све значајније међународне организације препознале су овај проблем у великим природним катастрофама широм света.

Значајан документ усвојен на глобалном нивоу је Пекиншка агенда за глобалну акцију за родно осетљив приступ смањењу ризика од катастрофа (Beijing Agenda for Global Action on Gender-Sensitive Disaster Risk Reduction).³⁰ Документ је усвојен са циљем да се омогући родна перспектива у управљању, спречавању и санацији ризика у елементарним непогодама. У том документу се посебно истичу следећа питања:

- Здравствени ризик за жене и мушкарце
- Ризик и насиље
- Трговина људима
- Учешће жена у доношењу одлука у вези са превенцијом ризика, стратегијом одбране, али и санацијом и обновом.

Пекиншка агенда, осим смерница за политичку посвећеност и ревизију политике земаља и акционих планова у елементарним непогодама са циљем

29 <http://www.unwomen.org/~media/Headquarters/Media/Publications/UNIFEM/PakistanFloods2010RapidGenderNeedsAssessmenten.pdf>

30 <http://capwip.org/Beijing%20Agenda%20for%20Global%20Action%20on%20Gender%20Sensitive%20DRR22.04.09.pdf>

увођења родне перспективе, помиње и медије и наводи потребу за следећим активностима: *повећање свести јавности и медија о родно условљеној рањивости и потребама у смањењу ризика од катастрофа, подршка истраживањима о користима од родно осетљивих политика и програма у смањењу ризика од катастрофа, климатских промена и смањења сиромаштва.*

Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (UN WOMEN) након мајских поплава у Србији израдила је студију³¹ са смерницама за родну равноправност у процени потреба након катастрофе и препорукама за остваривање родне равноправности. У овој студији су наведени кључни родни аспекти последица поплава, и то:

- запошљавање и економски положај жена,
- услови становања и имовина,
- обим женског неплаћеног рада (мисли се на одржавање и вођење домаћинства, као и на бригу о деци),
- доступност образовних, здравствених и социјалних услуга,
- евакуација и распоређивање у колективне центре.

Сваки од ових аспеката може да представља посебан угао у извештајима медија током елементарних непогода. Међутим, током извештавања о поплавама домаћи медији нису посебно апострофирали ниједан од тих аспеката. У Србији није развијен систем праћења последица од поплава са родног аспекта и не може се утврдити да ли елементарне непогоде различито утичу на мушкарце и жене. Остаје нам само претпоставка да ни наша земља битно не одступа од статистике на светском нивоу. Медији се не баве посебно рањивим групама нити скрећу пажњу јавности на родну перспективу. За саговорнике се бирају већином припадници мушког пола. Нема реципрочитета нити једнаке заступљености жена и мушкараца у извештајима, прилозима, специјалним емисијама, текстовима или ванредним програмима. Интервјуи се углавном обављају са стручњацима мушког пола иако постоји велики број жена које су исто тако стручне у овој области. То је последица недовољне обучености и недостатка сензибилитета медијских радника/ца и уређивачких политика за ове теме:

31 UN Women, 2014, Gender Equality in Post-Disaster Needs Assessment: Floods Recovery and Reconstruction in Serbia .

Мушкарци доносе одлуке

Медији не могу да бирају саговорнике из надлежних институција. Друштвени проблем ширег обима је мањи број жена у органима јавне власти на свим нивоима, а нарочито у систему заштите од елементарне непогоде, односно, несразмерно је мали број жена на руководећим местима у односу на мушкарце. Слика у медијима је само пресликана ситуација у друштву.

Ретко се у извештајима о елементарним непогодама дешавало да видимо жену као саговорника из власти или некога ко одлучује на терену. У Дневнику 2³² Радио-телевизије Србије, емитованом 14. маја 2014. године, саговорница је била Славица Ранковић, заменица председника општине Коцељева. Нажалост, у извештају је потписана као заменик. Подсетимо, коришћењем родно осетљивог језика медији доприносе остваривању принципа равноправности и чине видљивијим мање заступљен пол. Употребом свих појмова у женском граматичком роду јавности се ставља до знања да у Србији има жена које, захваљујући својим професионалним компетенцијама и постигнућима, заузимају високе позиције у политичком и друштвеном животу. На тај начин медији значајно утичу на промену свести јавног мњења и рушење стереотипа да о битним питањима у земљи одлучују мушкарци.

Ипак, позитивно у овом случају је што жене јавно иступају у улози представница извршне власти и из позиције неког ко одлучује. Тиме се такође руше стереотипи да је спасавање живота, управљање ризицима, као и одлучивање у ванредним ситуацијама „мушка ствар“. Медији су ти који у својим свакодневним извештајима могу да допринесу стварању климе за повећано учешће жена у одлучивању, на локалном, регионалном и републичком нивоу, као и у процесу израде планова и стратегија који би садржавали посебан осврт на родно осетљиве потребе и начин на који реаговати на њих. На тај начин повећавају се и капацитети за укључивање родне перспективе у документе који се односе на ванредне ситуације, али и за само учешће жена у процесима доношења планова у области смањења ризика од катастрофа.

Мушкарци су спасиоци

Током мајских поплава новинари/ке су за саговорнике спасиоце бирали мушкарце, док су у причама о жртвама већински бирали жене. И то је последица целокупне друштвене слике – ретки су извештаји који жене не приказују као жртве које су уплашене и незаштићене. На фотографијама у дневној штампи и новинских агенција, као и на снимцима телевизијских станица објављиваним током поплава, мушкарци помажу деци, женама, старијима. Мушкарци су приказани у активној улози, они су у чамцима и спасавају животе и имовину.

Фото: АФП

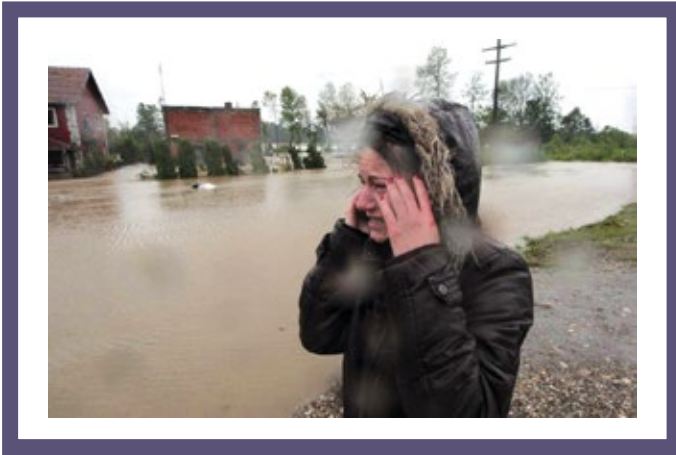

Фото: Танјуз

Фото: Вечерње новости

На другој страни, жене су доминантно приказиване као жртве и беспомоћне особе. Доминирају снимци и фотографије жена поред срушених домова или уништених имања, као и како седе окружене децом.

Фото: Танјуг

Фото: Танјуг

Жене спасиоци – ретка слика

Иако су ретко приказане у медијским извештајима, у првим редовима одбране од мајских поплава било је и жена. Медијски вероватно најпрепознатљивија жена у поплавама је Чаславка Стокић из Обреновца, која је током поплава остала у свом граду и спасавала бебе и њихове мајке. Скоро сви медији извештавали су о жени хероју, коју су убрзо прозвали Мајка Храброст.

24 сата

Блиц

PTC

Чаславка Стокић причала је како је спасавала бебе и њихове мајке из воде која јој је била до врата и да је била свесна да ризикује живот. Новинари/ке треба да се баве и истраживачким причама о судбинама људи након природних несрећа да би на тај начин испунили неке од својих задатака.

Други проблем, још комплекснији када је реч о женама, представљају услови живота у прихватилиштима. Ретки су медији који су током поплава конкретно извештавали о томе.

Медији на овај и сличне начине могу да допринесу рушењу стереотипа. Међутим, снажније усмерење на етичке принципе приликом извештавања о женама и поштовање равноправности полова требало би да буде прекупација медијских радника/ца и када елементарних непогода нема, тачније и пре и након њих. Чаславка Стокић је брзо „заборављена“ у медијима. Нигде нисмо видели наставак приче о тој жени, није је било као гошће у специјалним емисијама или новинским текстовима. Уз то, не само да је њено пожртвовање и спасавање других показало да није у питању искључиво „мушки“ посао већ је и њено занимање такође „мушко“ с обзиром на то да управља аутобусом ГСП-а Београд.

Добар пример рушења поменутих стереотипа је извештај приказан у ванредном програму РТС-а³³ о девојкама рониоцима које су се саме организовале и спасавале становништво и животиње у поплавлјеном Обреновцу.

33 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/1602030/i-devojke-u-akciji-spasavanja.html>

Иако се не познају, организовале су се преко друштвених мрежа и сопственим чамцима и опремом су без престанка четрнаест сати веслале, рониле и пливале спасавајући тако животно угрожене.

Извор: www.rts.rs

Ово је један од ретких извештаја у којима су жене приказане у активној улози, када гледалац може да закључи да су оне такође, као и мушкарци, способне, храбре, издржљиве и одлучне. Међутим, након овог извештаја више их није било на насловној страни неких дневних новина или у неком телевизијском извештају.

Медији су посветили пажњу и Олгици Шеховић и њеној екипи из ронилачког клуба „Посејдон“, који су такође данима спасавали и евакуисали угрожено становништво Обреновца.

Извор: Б92

Извор: РТС

Извор: ТВ Пева

Давала је изјаве за медије, у којима описује како је текло спасавање, на какве препреке су наилазили, како су спасили тромесечну бебу. Њене колеге из клуба је у својим изјавама зову „жена са два срца“ и истичу да је у свим ронилачким и спасилачким вештинама равноправна са мушким члановима. Осим тога, Олгица је завршила и курс за спасиоца. Заједно са својим колегама гостовала је и у специјалним емисијама током ванредног програма, али и у емисијама које нису информативног формата. Данима током поплава била је у центру пажње и штампаних медија.

Ванредни програм

РТС Булевар ТВ Б92

Јутарњи програм КЦН1

Сличних примера било би и више да медији, и у оваквим ситуацијама, заправо, нису само преликана стварност друштва у Србији. Промоцијом примера храбрих жена медији утичу на свест целокупног друштва и жене приказују као равноправне у одговору на ванредне ситуације.

Посебни углови извештавања медија о женама током ванредних ситуација

Родно осетљиво извештавање не односи се само на једну елементарну непогоду, већ би медији требало да скрену пажњу јавности на већу рањивост одређених група у свакој ванредној ситуацији. Када је реч о мајским поплавама у Србији 2014. године, медији нису полазили од претпоставке да елементарне непогоде различито утичу на жене и мушкарце, односно да степен и врста угрожености могу бити различити у зависности од пола.

Након мајских поплава 2014. године, уз помоћ Мисије ОЕБС-а у Србији, објављена је публикација „Родна анализа утицаја поплава у Србији у 2014. години”³⁴. Публикација је заснована на истраживању које је спроведено у четири општине у Србији које су биле погођене мајским поплавама (Свилајнац, Параћин, Обреновац и Крупањ). Циљ истраживања био је да се идентификују и документују родне разлике да би се информисала јавност и сачиниле препоруке за унапређење родне осетљивости у управљању ванредним ситуацијама. Спроведено истраживање је показало да су најрањивије групе у елементарним непогодама старије особе, особе са инвалидитетом, самохране мајке и жене које живе саме у домаћинству. У рањиве категорије такође се убрајају и неписмене особе (чију већину чине жене и ромска популација).

34

<http://www.osce.org/sr/serbia/135026?download=true> – Родна анализа утицаја поплава у Србији у 2014. години, Вишња Баћановић.

Потребе током и након ванредних ситуација

Током мајских поплава изостало је медијско скретање пажње јавности на то како се различите категорије становништва прилагођавају ванредној ситуацији, да ли постоје разлике и да ли се оне уважавају у одговору друштва на ванредну ситуацију. Истраживање је показало да су „у ситуацији непосредне опасности, мушкарци били у предности због располагања чамцима, основним знањем из одбране и заштите (посебно старији) и физичке спремности, што је условило да жене које су биле саме или са децом буду угроженије од оних које су у близини имале мушке чланове домаћинства. Породице без одраслих мушких чланова много су више зависиле од организоване помоћи, али и од неформалне помоћи комшија, рођака и пријатеља. Мушкарци су били ангажовани у заштити од поплава, имали су више информација, а жене су у већем броју биле саме са децом у тренутку поплаве“.³⁵

О чему медији нису извештавали

Теме у фокусу медија нису биле ни репродуктивно здравље жена, ни приступ помоћи, нити доступност хране. Такође, нема извештаја о квалитету и опремљености склоништа, нити о сигурности жена у прихватним центрима.

Није било посебно речи о томе да ли труднице имају потребну здравствену помоћ, односно све медицинске услуге и лекарско особље, било да је у питању привремени смештај или су и даље у угроженом подручју. Није се говорило о томе да ли помоћ намењена угроженом становништву садржи и све што је неопходно за задовољавање хигијенских потреба. Ова питања, као и питање доступности хране и воде, посебно су значајна за жене које живе у руралним срединама, а оне су често угроженије током елементарних непогода и помоћ до њих најтеже стиже.

У својим извештавањима из привремених смештаја у току поплава 2014. године медији су углавном преносили искуства људи који су евакуисани током поплава и спасавања. Нема критичког осврта на опремљеност и квалитет склоништа, нити се то питање посебно поставља. Не истражује се како услови у привременом смештају утичу на оне који су тамо смештени 24 сата дневно, пре свега када се ради о хигијени, доступности хране и воде, али и стручној медицинској и психолошкој помоћи.

Посебан угао извештавања представља сигурност жена у прихватним центрима и током саме елементарне непогоде. Нема тачних података о томе да ли је било случајева трговине људима, силовања или других облика криминалитета током и након поплава 2014. године. Претходна искуства других европских земаља су показала да су у овим ситуацијама поменута кривична дела у порасту. Током поплава 2014. године у Србији из полиције су саопштили да је стопа криминалитета у паду не прецизирајући на која се сва кривична дела односи овај податак. Медији нису посебно истраживали ту тему.

У складу са прегледом медијског извештавања и искуством проистеклим из поплава које су се догодиле у Србији у 2014. години, неспорни су значај и улога медија. Развијањем другачијег и свестранијег медијског извештавања којим би жене биле приказиване као активне учеснице процеса превенције, заштите, спасавања и обнове, спремност заједница да реагују на елементарне непогоде била би унапређена. У том контексту износимо следеће **препоруке** за новинаре/ке:

- Потребно је путем медијског извештавања побољшати разумевање значаја и значење родних улога, чиме би се утицало на разбијање родних стереотипа и предрасуда, као и ублажити сензационалистички приступ медија ванредним ситуацијама. Жене у ванредним ситуацијама не треба приказивати искључиво као жртве или мајке, него и као активне учеснице у одговору на елементарну непогоду. То значи да је медијску пажњу потребно усмерити и ка хуманитарним активностима, и то ванинституционалним, у којима жене дају значајан допринос.
- У медијима је потребно више информисати становништво о правилном реаговању у случају ванредних ситуација, и то у оквиру медијских садржаја који су једнако прилагођени женама и мушкарцима.
- Медијско извештавање треба усмерити на информисаност и оснаживање жена да реагују у ванредној ситуацији, као и на родно условљене рањивости, институционалне мере одговора на њих, и то како у фази припреме одговора, тако и у току хуманитарног одговора на ванредну ситуацију.
- Осим на „људске судбине“, медији би требало да усмере пажњу на деловање институција и организација које пружају подршку станов-

ништву угроженом елементарним непогодама. Медији би требало да скрећу пажњу јавности на специфичне потребе или изазове са којима се суочавају припадници/це различитих група и на услуге које су им доступне. Тиме би се допринело и смањењу дискриминације одређених група угроженог становништва.

- Због унапређења свести јавности о значају антидискриминације и остваривања људских права, али и унапређења медијских стандарда, потребно је да новинари/ке користе родно осетљив и антидискриминаторни речник. Смернице за то пружа приручник за новинаре и новинарке „Борба за равноправност“, који је повереница за заштиту равноправности припремила 2016. године.
- Било би корисно да, уз медијску подршку, Сектор за ванредне ситуације изради видео-анимацију „Породичног приручника за понашање у ванредним ситуацијама“ и дистрибуира је медијским кућама широм Србије, као и да направи верзије које су прилагођене особама са оштећеним видом и слухом.

